

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กาญจนา ชารุ่งเรือง. นาฏศิลป์ สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร.
สัมภาษณ์, 9 กันยายน 2539.

ชีชชัย โทมารทัต. อาจารย์ประจำภาควิชาพลศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สัมภาษณ์, 26 กันยายน 2540.

ณรงค์ชัย ปิฎกฤษต์. สารานุกรมเพลงไทย. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์,
(ม.ป.ป.)

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ตำนานอิเหนา.
พระนคร : คลังวิทยา, 2507.

ชงไชย โพบารมย์. นาฏศิลป์ สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร.
สัมภาษณ์, 30 มิถุนายน 2539, 9 กันยายน 2539.

นริศรานุวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยา. บันทึกความรู้ต่างๆ. พระนคร :
ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร, 2506.

นายร้อยจูลจอมเกล้า, โรงเรียน. คู่มือนักเรียนนายร้อย. พระนคร :
โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2501.

นงลักษณ์ เทพหัสติน ณ อุษยชา. นาฏศิลป์ สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์
กรมศิลปากร. สัมภาษณ์, 5 กันยายน 2539.

บานเย็น โรหิตะดิษ. ช่างทำอาวุธในละคร. สัมภาษณ์, 14 กันยายน 2539,
26 กันยายน 2539.

ปรมาณูชิตินโรส, กรมพระ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. เพลงพ่าย. พระนคร :
ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร, 2505.

ประพนธ์ เรื่องณรงค์. กริช. ศิลปวัฒนธรรม 3 (สิงหาคม 2525)

ประพนธ์ เรื่องณรงค์. สมบัติไทยมุสลิมภาคใต้. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์
การพิมพ์, (ม.ป.ป.)

ประเมษฐ์ บุณยะชัย. อาจารย์ประจำวิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ. สัมภาษณ์,
26 มีนาคม 2540, 28 เมษายน 2540.

ประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์ทหาร, กอง. ประวัติกองทัพทหารไทยในรอบ 200 ปี.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2535.

พัชรา บัวทอง. นาฏศิลป์ สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร.
สัมภาษณ์, 23 มิถุนายน 2540

พระคลัง (หน), เจ้าพระยา. สามก๊ก. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ:คลังวิทยา,
2511.

พระคลัง (หน), เจ้าพระยา. ราชาธิราช. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา,
2515.

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. อิเหนา. พิมพ์ครั้งที่ 11. ธนบุรี :
โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2514.

วัชณี เมฆามาน. อาจารย์ประจำนาฏศิลป์กรุงเทพ. สัมภาษณ์ 12 กันยายน
2539.

วิจิต ชีเชิญ. ผู้เชี่ยวชาญกระบี่กระบอง กรมพลศึกษา. สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม
2540.

ศิริวัฒน์ ดิษยนันท์. ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์
กรมศิลปากร. สัมภาษณ์, 5 กันยายน 2539.

ศิลปากร, กรม กระทรวงศึกษาธิการ. มหกรรมนาฏศิลป์อาเซียน ครั้งที่ 3.
กรุงเทพฯ : อัมรินทร์การพิมพ์, 2526.

ส.พลายน้อย. เกร็ดโบราณประเพณีไทย. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม,
2512.

สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 13.

สมบูรณ์ ชนะสุข และ พิชัย แก้วขาว. กรีษปัตตานี มหาศัตราวุธ. สารคดี 12
(มิถุนายน 2539).

สุภาวดี โปธิเวชกุล. จารีตการใช้อุปกรณ์ในเรื่องอิเหนา. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

สุวรรณดี ชลานุเคราะห์. ศิลปินแห่งชาติ ปี 2533 (สาขาศิลปะการแสดง).

สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2539, 20, 28 กรกฎาคม 2539, 17
พฤษภาคม 2540, 15 กรกฎาคม 2540.

อนุমানราชชน, พระยา. อธิบายนาฏศิลป์ไทย. 2514.

อนุমানราชชน, พระยา. บันทึกความรู้ต่างๆ เล่ม 2.

อิงอร ศรีสัตบุษย์. นาฏศิลป์ สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร. สัมภาษณ์,
9 กันยายน 2539.

อุทิศ นาคสวัสดิ์. ทฤษฎีและการปฏิบัติดนตรีไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา,
2511.

โอบาส โพนินแพทย์. หอก. ข่าวกรุง 27. (มกราคม 2521).

ภาษาอังกฤษ

Frey, Edward. The Kris Mystic Weapon of the Malay World.

Singapore : Koon Wah Printing, 1986.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก. ประวัติและผลงานท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี

ประวัติ

ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี มีนามเดิมว่า แก้ว สุทธิบุรณ์ เกิดเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2446 เมื่ออายุ 8 ขวบ ได้ถวายตัวในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอิศรางค์เดชาวชิ กรมหลวงนครราชสีมา และได้รับการฝึกหัดนาฏศิลป์กับครูในราชสำนัก เช่น เจ้าจอมมารดาवाद* และเจ้าจอมมารดาเทียน** ในรัชกาลที่ 4 เจ้าจอมมารดาทับทิม*** ในรัชกาลที่ 5 หม่อมแยม+ ในสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ และหม่อมอึ้ง++ ในสมเด็จพระบวรเจษฎายุคปิรมหาราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต ในรัชกาลที่ 6 จนสามารถออกแสดงเป็นตัวเอก ในโอกาสที่ถวายทอดพระเนตรหน้าพระที่นั่งใน

* เจ้าจอมมารดาवाद เคยแสดงเป็นตัวโอเอเนนา และท้าววรจันทร์ ได้เป็นละครหลวงในสมัยรัชกาลที่ 5 ต่อมาได้เป็นครูตัวโอเอเนนาของละครหลวงกรมมหรสพในสมัยรัชกาลที่ 6

** เจ้าจอมมารดาเทียนเคยแสดงเป็นตัวโอเอเนนา ได้เป็นครูละครหลวงในสมัยรัชกาลที่ 5 และหัดละครรำของกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์

*** เจ้าจอมมารดาทับทิม เคยแสดงเป็นตัวนางแมว เมื่อครั้งเป็นเด็ก อยู่ในสมัยรัชกาลที่ 4 ครึ่งถึงรัชกาลที่ 5 เป็นตัวนางเกนหลงหนึ่งหัดและได้เป็นครูละครหลวง ต่อมาในรัชกาลที่ 6 ได้เป็นครูละครคณะวังสวนกุหลาบ

+ หม่อมแยม เคยแสดงเป็นตัวโอเอเนนา ได้เป็นครูละครท้าวราชกิจวารภัตร และละครผสมสามัคคี

++ หม่อมอึ้ง หรือนางอึ้ง หลีตเสน เกิดในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นครูละครพระที่สืบเชื้อสายมาจากละครหลวงครั้งรัชกาลที่ 2 เคยเป็นนักแสดงอยู่ในคณะของเจ้าจอมมารดาเอม ต่อมาได้เป็นครูผู้วางพื้นฐานทางละครในวังสวนกุหลาบ เสียชีวิตลงในวังสงครามโลกครั้งที่ 2

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวหลายครั้ง ท่านแสดงเป็นตัวโอเนนา และนางครุสาในเรื่องโอเนนา เป็นพระพิราพและทศกัณท์ในเรื่องรามเกียรติ์ ทางด้านการศึกษาวิชาสามัญ ท่านจบหลักสูตรจากโรงเรียนในวังสวนกุหลาบในสมัยรัชกาลที่ ๑

ต่อมาท่านได้เป็นชายาในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา ครั้นพระองค์ท่านเสด็จทิวงคตแล้ว เป็นเวลานานพอสมควรท่านผู้หญิงแฉ้วจึงได้สมรสกับพลตรีหม่อมสนิทวงศ์เสนี (ม.ร.ว.ต้นสนิทวงศ์) และท่านต้องติดตามสามีซึ่งรับราชการเป็นทูตทหารไปประจำที่ต่างประเทศหลายประเทศ เช่น ฝรั่งเศส อังกฤษ อิตาลี ฯลฯ^๑

ผลงานสร้างสรรค์^๒

จากการที่ท่านได้เดินทางไปอยู่ในประเทศต่าง ๆ ในสมัยนั้น กลับเป็นผลดีต่อวงการนาฏศิลป์ไทย เพราะท่านไปประเทศใดก็จดจำนาฏศิลป์ของชาตินั้น เมื่อมารับราชการเป็นผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทยในกรมศิลปากร ท่านก็นำความรู้

^๑ปัญญา นิตยสุวรรณ, "ท่านผู้หญิงแฉ้ว สนิทวงศ์เสนี, เกิดพระคุณท่านผู้หญิงแฉ้ว สนิทวงศ์เสนี 15 เมษายน 2529 (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2529), หน้า 41-46 อ้างถึงใน สวภา เวชสุรกี "มโนห์ราบุชาลัย : การประยุกต์ทำรำจากครุสาแบบหลา" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537, หน้า 22.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

^๓สัมภาษณ์ ชงไชย โปษยารมย์, นาฏศิลป์ ระดับ 7 แผนกนาฏศิลป์ สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร, 24 กรกฎาคม 2538.

เหล่านั้นมาพัฒนานาฏศิลป์ไทย โดยเลือกมาเฉพาะที่เหมาะสม ซึ่งนอกจากท่าน จะมีความเชี่ยวชาญในการฟ้อนรำที่สืบทอดมาแต่โบราณ ท่านก็มีความเชี่ยวชาญ ในการประดิษฐ์ท่ารำให้เหมาะสมกับยุคสมัย และคำนึงถึงความถูกต้องของ แบบแผนที่มีมาแต่โบราณ ไม่ว่าจะเป็นท่าที่ของกษัตริย์ ขุนนาง ตลอดจนท่าทาง ของสัตว์ทั่วไป ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

1. ประเภทระบำ แบ่งได้เป็น

1.1 ระบำสัตว์ ได้แก่ ระบำกวาง ระบำปลา ระบำม้า ระบำ บันเทิงกาสร ระบำเริงอรุณ ระบำนาถ ระบำเงือก ระบำนกเขา ระบำ มยุราภิมรณ ระบำครุฑ เป็นต้น

1.2 ระบำอื่น ๆ ได้แก่ ระบำวิชนี ระบำเงาะ เป็นต้น

2. ประเภทรำ ได้แก่ อุษณชเนา ท่ารำอาวูชในการแสดงละครใน เรื่อง อีเหนา (บางท่า) ท่ารำนางมโนห์รา ตอนบุษายัญ เป็นต้น

3. ประเภทฟ้อน ได้แก่ ฟ้อนลาวดวงเดือน ฟ้อนมอลัย เป็นต้น

นอกจากผลงานชุดการแสดงดังกล่าว ท่านยังได้จัดทำบทรละคร เช่น บทรละครเรื่องอีเหนา ตอนศึกกระหมังกุหนิง ตอนเข้าเฝ้าท้าวดาหยา บทรละคร เรื่องมโนห์รา (ร่วมแต่งกับผู้อื่น) เป็นต้น⁴

จากผลงานความรู้ ความสามารถ ทำให้ท่านได้รับเกียรติคุณ ดังต่อไปนี้⁵

⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁵ ปัญญา นิตยสุวรรณ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 41-46 อ้างถึงใน สวภา เวชสุรรักษ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

- ได้รับพระราชทานเหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา
- ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ประถมาภรณ์ช้างเผือก
ประถมาภรณ์มงกุฎไทย
- ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทุติยาจุลจอมเกล้าวิเศษ
- ได้รับพระราชทานปริญญาบัตรศิลปศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

สาขาดุริยางศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

- ได้รับเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์
ไทย) ปี 2528





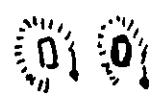


สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย







ภาคผนวก ข. กระบวนรำกริชคู่ หรือรำกริชมลายู

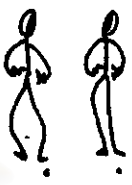


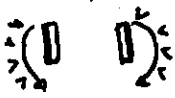
รำกริชคู่ เป็นการรำประกอบเพลงสระระหม่าแขก ใช้ผู้แสดง 2 คน แสดงได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย จากการศึกษายังไม่พบว่าเคยจัดแสดงเข้าเรื่องกับการแสดงละครในเรื่องอิเหนา ที่พบเป็นการแสดงแบบเอกเทศ นางสาวรรณี ชลานุเคราะห์ ได้กล่าวว่า "อาจเป็นการรำของตัวละครขึ้นเสนาและทหาร"


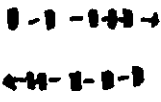

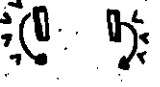



ตารางแสดงกระบวนรำกริชคู่หรือรำกริชมลายู





ลำดับที่/บทร้อง / เพลง	คำอธิบายท่ารำ	ภาพสัญลักษณ์	ทิศทางและการเคลื่อนไหว
<p>- เพลงสระระ - แขก</p> <p>1.</p>	<p>ผู้หนึ่งอยู่ทางด้านขวาของเวที (1) อีกผู้หนึ่งอยู่ทางด้านซ้ายของเวที (2) ทั้งสองคนยืนเท้าขวาแตะเท้าซ้าย หันหน้าออก มือขวาจับที่ด้ามกริช ซึ่งเหน็บที่เอวด้านซ้าย มือซ้ายเท้าเอวโดยวางทับบริเวณฝักกริชเพื่อช่วยยึดฝักกริช และได้นำผ้าเช็ดหน้ามาสวมที่นิ้วกลางไว้ก่อนแล้ว เอียงศีรษะข้างขวา</p>		<p>๐ ๐</p>






ลำดับที่/บทร้อง / เพลง	คำอธิบายท่าว่า	ภาพสัญลักษณ์	ทิศทางและ การเคลื่อนไหว
2.	<p>มือขวาชี้กริชออกจากฝัก เลื่อนขึ้นตั้งวางบน มือซ้ายจับ ขกแขนระดับไหล่ หักข้อศอก เข้าหาลำตัว (จับปรกข้าง) ก้มหน้าลง เก็บเท้า ย่อเข้า หมุนทางขวา 1 รอบ พร้อมกัน</p>		
3.	<p>เอียงศีรษะข้างขวา กระโดด เท้าซ้ายย่อเข้าลงนั่งบนเส้นเท้า ซ้าย ยืนขาขวาเฉียงออกไป ทางขวา งอเข้าเล็กน้อย ใช้ เส้นเท้าวางกับพื้น พร้อมกับ เปลี่ยนมือซ้ายเป็นตั้งวางบน มือขวาพลิกเป็นหงายมือขึ้น แขนตั้ง เอียงศีรษะซ้าย จากนั้นกระต่ายไหล 3 ครั้ง แล้วก้มลำตัวลงข้างหน้า เอียง ศีรษะข้างขวา มือซ้ายจับปรก ข้าง มือขวาดังวางบน แล้ว ปล่อยจับมือซ้ายตั้งวางบน มือขวา หงายข้อมือ แขนตั้งเช่นเดิม เอียงศีรษะ ข้างซ้าย กระต่ายไหล 3 ครั้ง นับเป็น 2 ชุด จากนั้นปฏิบัติอีก 1 ชุด รวมทั้งหมด 3 ชุด</p>		





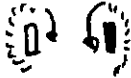
ลำดับที่/บทร้อง / เพลง	คำอธิบายท่าท่า	ภาพสัญลักษณ์	ทิศทางและ การเคลื่อนไหว
4.	<p>เลื้อนขาขวาเป็นคุกเข้า นั่งบนสันเท้าขวา ขาซ้าย เหยียดออกไปด้านข้าง งอขา ใช้จุมุกเท้าวางกับพื้น ที่สำคัญ เข้าทั้งสองต้องไม่ติดพื้น ส่งมือ ขวาขึ้นระดับศีรษะ ยกแขนระดับ ไหล่ หันข้อศอกเข้าหาลำตัว หักข้อมือ มือซ้ายจับส่งหลัง เอียงศีรษะข้างซ้าย จากนั้น ค่อย ๆ ขยับเท้า หมุนตัวไป ทางขวา 1 รอบ</p>		
5.	<p>เมื่อหมุนมาด้านหน้า เปลี่ยน เท้าปฏิบัติเหมือนท่าที่ 4 ปล่อย จับมือซ้ายขึ้นตั้งวงบน มือขวา ตั้งวงล่าง เอียงศีรษะข้างขวา ขยับเท้าเช่นเดียวกับท่าที่ 4 หมุนกลับทางซ้ายจนถึงด้านหน้า</p>		
6.	<p>ลุกขึ้นยืน ขาทั้งสองอยู่ใน ลักษณะเท้าซ้ายก้าวข้าง เท้า ขวาใช้จุมุกเท้าวางกับพื้นใน ลักษณะเดิม มือทั้งสองอยู่ใน ท่าเดิม</p>		





ลำดับที่/บทร้อง / เพลง	คำอธิบายท่าท่า	ภาพสัญลักษณ์	ทิศทางและ การเคลื่อนไหว
7.	<p>ทั้งสองฝ่ายหันหน้าเข้าหากัน เอียงศีรษะข้างขวา จรดเท้า ซ้าย มือทั้งสองอยู่ระดับวงล่าง มือขวาหงายหักข้อมือเข้าหา ลำแขน มือซ้ายจับหงาย จากนั้น ก้าวเท้าซ้ายจรดเท้าขวา ปล่อยจับมือซ้ายเป็นตั้งวงล่าง มือขวาอยู่ในลักษณะเดิม เอียง ศีรษะข้างซ้าย ทำสลับกันเช่นนี้ พร้อมกับเคลื่อนที่ส่วนกัน</p>		
8.	<p>ต่างหันไปทางทิศด้านข้าง เวที (หันหลังให้กัน) เลื่อนมือ ทั้งสองอยู่ระดับวงกลาง จับ หงายแล้วม้วนจับปล่อยออกตั้ง วง พร้อมกับก้าวเท้าไปข้างหน้า 2 ก้าว เริ่มด้วยเท้าขวา แล้ว กระตุ้งเท้าขวาลงกับพื้นก้มหน้า ลงเล็กน้อย ต่างหมุนมาทาง ด้านหน้า หยุดเมื่อหันหน้าเข้า หากัน พร้อมกับกระตุ้งเท้าขวา ตามจังหวะ</p>		


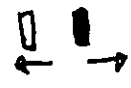


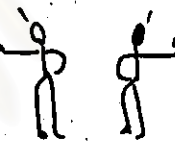


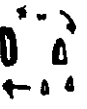
ลำดับที่/บทร้อง / เพลง	คำอธิบายท่าว่า	ภาพสัญลักษณ์	ทิศทางและ การเคลื่อนไหว
9.	ยกเท้าซ้ายขึ้น มือทั้งสองแบ หงายอยู่ระดับเอว งอข้อศอก เอียงศีรษะข้างซ้าย ยกเท้า ซ้ายขึ้น		
	จากนั้นเปลี่ยนเท้าและมือ สลับกันเช่นนี้พร้อมกับเคลื่อนที่ กลับตำแหน่งเดิมของตน	”	”
10.	ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 8		
11.	ก้าวเท้าขวาเข้าหากัน นั่ง บนสันเท้า ยกเข้าทั้งสองชั้นให้ ขาซ้อนบนอยู่ในแนวตรงและชิด เข้าทั้งสอง วางกริชลงบนหน้า ขา ด้ามกริชอยู่ทางด้านขวา มือซ้ายวางบนหน้าขา		
12.	ยื่นมือทั้งสองไปจับกับอีกฝ่าย หนึ่ง โดยแบมือทั้งสองในลักษณะ ตะแคงมือ อยู่ระดับเอว		”










ลำดับที่/บทร้อง /เพลง	คำอธิบายท่าท่า	ภาพสัญลักษณ์	ทิศทางและ การเคลื่อนไหว
13.	เลื่อนมือทั้งสองขึ้นแตะที่หน้า ผาก ใช้ปลายนิ้วแตะ		▲ ▲
14.	ทั้งสองฝ่ายหันหน้าเข้าหากัน เช่นเดิม ลุกขึ้นแล้วกระโดด ก้าวเท้าซ้าย ย่อลงกับท่าที่ 3 พร้อมกับจับมือทั้งสองคว่ำลง อยู่ระดับเอว แล้วพลิกจับหงาย ปล่อยออก หักข้อมือลงคู่กันอยู่ ด้านหน้า เอียงศีรษะซ้าย จาก นั้นชะโงกแล้วตัวศีรษะมาข้างหน้า พร้อมกับเลื่อนมือมาข้างหน้า แล้วเอนลำตัวกลับด้านหลัง พร้อมกับเลื่อนมือกลับ หยุดนั่ง เอียงศีรษะซ้าย (การเคลื่อนไหว ไหวของลำตัวและมือนั้นมี ลักษณะเป็นวงกลม ดังนี้  ในท่านี้เคลื่อนไหวลำตัวทั้งหมด 3 ครั้ง		▲ ▲
15.	ลุกขึ้น กระโดดก้าวเท้าขวา (เปลี่ยนเท้า) ทำท่าเช่นเดียวกับ ท่าที่ 14		”







ลำดับที่/บทร้อง /เพลง	คำอธิบายท่าว่า	ภาพสัญลักษณ์	ทิศทางและ การเคลื่อนไหว
14.	<p>ทั้งสองฝ่ายหันหน้าเข้าหากัน เช่นเดิม ลุกขึ้นแล้วกระโดด ก้าวเท้าซ้าย ย่อลงกับท่าที่ 3 พร้อมกับจับมือทั้งสองคว่ำลง อยู่ระดับเอว แล้วพลิกจับหงาย ปล่อยออก หักข้อมือลงคู่กันอยู่ ด้านหน้า เอียงศีรษะซ้าย จาก นั้นชะโงกแล้วศีรษะมาข้างหน้า พร้อมกับเลื่อนมือมาข้างหน้า แล้วเอนลำตัวกลับด้านหลัง พร้อมกับเลื่อนมือกลับ หยุดนิ่ง เอียงศีรษะซ้าย (การเคลื่อนไหว ไหวของลำตัวและมือนั้นมี ลักษณะเป็นวงกลม ดังนี้ ) ในท่านี้เคลื่อนไหวลำตัวทั้งหมด 3 ครั้ง</p>		
15.	<p>ลุกขึ้น กระโดดก้าวเท้าขวา (เปลี่ยนเท้า) ท่าท่าเช่นเดียวกับ กับท่าที่ 14</p>		
16.	<p>คนที่ 1 หันหน้านั่งบนสันเท้า ทั้งสอง ยกเข้าทั้งสองชั้น มือ ทวากขึ้นระดับศีรษะ งอข้อศอก</p>		





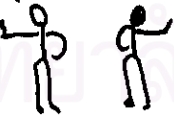



ลำดับที่/บทร้อง / เพลง	คำอธิบายท่าท่า	ภาพสัญลักษณ์	ทิศทางและ การเคลื่อนไหว
	<p>และหันข้อมือลง มือซ้ายแบหัน ฝ่ามือ เข้าหาลำตัวอยู่ระดับ สะโพก งอแขนเล็กน้อย</p> <p>คนที่ 2 ยืนหันหลังอยู่ในแนว เดียวกับปุนตา มือทั้งสองปฏิบัติ เช่นเดียวกัน ยืนเท้าขวาจรด เท้าซ้ายล็อกคอซ้าย</p> <p>จากนั้นทั้งสองฝ่ายเคลื่อนที่ หมุนไปทางซ้าย ในลักษณะ วงกลม โดยหันด้านข้างลำตัว เข้าหากันตลอด ระหว่างที่ เคลื่อนที่นั้นผู้ที่ยืนจะเปลี่ยนเท้า ที่ก้าวและจรดไปเรื่อย ๆ ส่วน ผู้ที่นั่งบนส้นเท้าเดินในลักษณะ ที่นิ่งอยู่เช่นนั้น พร้อมกับเปลี่ยน ล็อกคอและสายข้อมือซ้ายไปด้วย</p> <p>เมื่อทั้งสองฝ่ายเคลื่อนที่จน สลับตำแหน่งกันแล้ว จะเปลี่ยน กันนั่งและยืน หมุนอีก 1 รอบ จนกลับตำแหน่งเดิมของตน</p>	 	 <p style="text-align: center;">”</p>
17.	<p>คนที่ 1 หันหน้า คนที่ 2 หัน หลัง ยืนท่าท่าเช่นเดียวกับท่าที่ 2 เริ่มจากต่างก้าวเท้านอก เอียงศีรษะข้างขวา แล้วชอย</p>		



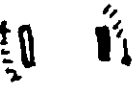

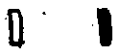




ลำดับที่/บทร้อง /เพลง	คำอธิบายท่าว่า	ภาพสัญลักษณ์	ทิศทางและ การเคลื่อนไหว
	เท้าหันทางขวา หมุนรอบตัว 1 รอบ		
18.	คนที่ 1 หันหน้า คนที่ 2 หันหลัง ทำท่ามลาญซัทซ์ โดย ยื่นและเท้าซ้าย มือขวาหงาย หักข้อมือขึ้น แขนตั้งระดับไหล่ มือซ้ายตั้งวงล่าง เอียงศีรษะ ขวา		
19.	ก้าวเท้าเข้าหากัน หันทิศ ทางเดิม ทั้งสองนั่งและยืน เช่นเดียวกับท่าที่ 16 มือขวา ชูขึ้นลักษณะเดียวกัน แต่แบมือ ซ้ายและหลังของอีกฝ่ายหนึ่ง จากนั้นลักคอปพร้อมกับการเคลื่อนที่ หมุน 1 รอบ (เคลื่อนที่เช่น เดียวกับท่าที่ 16) จนอยู่ ตำแหน่งของตน		




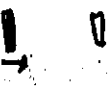

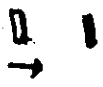
ลำดับที่/บทร้อง /เพลง	คำอธิบายท่าว่า	ภาพสัญลักษณ์	ทิศทางและ การเคลื่อนไหว
20.	คนที่ 1 ยืนหัน ทั้งสองฝ่าย ใช้มือซ้ายที่ตะหลังของอีกฝ่าย หนึ่งผลึกออกจากกัน		
21.	ทั้งสองฝ่ายปฏิบัติเช่นเดียวกับ ท่าที่ 17		
22.	ทั้งสองฝ่ายปฏิบัติท่ามลา ยักซ์ เช่นเดียวกับท่าที่ 18		
23.	หันหน้าหากัน คนที่ 1 ยืน คนที่ 2 นั่ง เช่นเดียวกับท่าที่ 16 ผู้ที่ยืนมือทั้งสองแบ 7 ปลายนิ้วแตะที่หน้ามาก ผู้ที่นั่ง มือขวาชูขึ้นระดับศีรษะ งอข้อ ศอก หักข้อมือลง มือซ้ายแบ ตะถอก เคลื่อนไหวเช่นเดียวกับ ท่าที่ 16 แต่เคลื่อนที่ส่วนกัน ไปหยุดที่ตำแหน่งของฝ่ายตรง ข้าม		


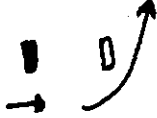
ลำดับที่/บทร้อง / เพลง	คำอธิบายท่าท่า	ภาพสัญลักษณ์	ทิศทางและ การเคลื่อนไหว
24.	คนที่ 1 หันหลัง คนที่ 2 หันหน้า ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่า ที่ 17		
25.	ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 18		
26.	ผู้ที่อยู่ทางด้านซ้ายหันหน้า (คนที่ 2) ผู้ที่อยู่ทางด้านขวา หันหลังมือทั้งสองแบ และที่หน้า ผาก สันเท้าขวาจรดเท้าซ้าย เอียงตรงข้ามกับเท้าที่จรด จากนั้นเปลี่ยนเป็นจรดเท้าขวา ลดมือทั้งสองลงตั้งวงล่าง เอียงซ้ายทำสลับกันเช่นนี้พร้อม กับเคลื่อนที่เป็นวงกลม กลับ ตำแหน่งเดิมของตน	 	
27.	ทั้งสองฝ่ายปฏิบัติเช่นเดียวกับ ท่าที่ 17		

ลำดับที่/บทร้อง /เพลง	คำอธิบายท่าว่า	ภาพสัญลักษณ์	ทิศทางและ การเคลื่อนไหว
28.	<p>คนที่ 1 หันหน้า คนที่ 2 หันหลัง ทำท่าพาลาเพียงไหล่ (มือขวาสูง) ให้ข้อมือที่ตั้งวาง บนไขว้กัน เท้าขวาก้าวหน้า โยกเท้าหมุน 1 รอบ ระหว่าง ที่โยกเท้า เอียงศีรษะข้าง เดียวกับเท้าที่ก้าวเมื่อครบ 1 รอบแล้ว เคลื่อนไปทางซ้าย และขวา</p>		
29.	<p>คนที่ 1 หันหลัง คนที่ 2 หันหน้า ยืนท่าท่าเลาะกริช โดยมือซ้ายตั้งวางบน ข้อมือขวา ระดับศีรษะ งอแขนให้ปลาย กริชที่ตั้งขึ้นกระทบกัน</p>		
30.	<p>คนที่ 1 หันหลัง คนที่ 2 หันหน้า ปุนดากระโดด เท้าขวา ก้าวข้าง ทำท่าแทงโดยมือซ้าย ตั้งวางบน งอแขนขวาเข้าหา ลำตัว หงายข้อมือ แล้วดึงแขน ออกข้างลำตัว แตะกริชไปที่อีก ฝ่ายหนึ่ง เอียงศีรษะข้างซ้าย</p>		

ลำดับที่/บทร้อง /เพลง	คำอธิบายท่าท่า	ภาพสัญลักษณ์	ทิศทางและ การเคลื่อนไหว
	<p>ส่วนคนที่ 2 ทำท่าปิดโดย กระโดดเท้าซ้ายก้าวข้าง มือ ซ้ายตัววางบน เอียงศีรษะข้าง ซ้าย มือขวาอแขนเข้าหา ลำตัว แล้วดึงลงไปตามข้าง ลำตัวให้ตรงกับปลายกริชที่อีก ฝ่ายแทงเข้ามา</p>		
31.	<p>คนที่ 2 หันหน้า ทำท่าแทง คนที่ 1 หันหลังทำท่าปิด โดย ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 30</p>		
32.	<p>ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 17</p>		
33.	<p>ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 18</p>		
34.	<p>คนที่ 1 หันหน้า คนที่ 2 หันหลัง มือทั้งสองอยู่ระดับวง ล่าง มือซ้ายตั้งวง มือขวา หงายข้อมือ หักข้อมือขึ้น จากนั้น</p>		

ลำดับที่/บทร้อง /เพลง	คำอธิบายท่าว่า	ภาพสัญลักษณ์	ทิศทางและ การเคลื่อนไหว
	โขยกเท้าส่วนกัน 1 รอบ แล้ว เคลื่อนที่ไปทางขวา และซ้าย		
35.	ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 17		
36.	ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 18		
37.	ต่างหันหน้าเข้าหากัน เท้า ซ้ายก้าวข้าง ขุมือขวาขึ้นระดับ ศีรษะจะแตะกัน มือซ้ายจับข้อมือ ขวาของอีกฝ่าย ต่างคนพยายาม จะแทงลงที่อกของอีกฝ่ายหนึ่ง แล้วผลักออกจากกัน หมุนทาง ขวาของตน		
38.	ท่าท่ามลาญักษ์ เช่นเดียวกับ ท่าที่ 18		

ลำดับที่/บทร้อง / เพลง	คำอธิบายท่าว่า	ภาพสัญลักษณ์	ทิศทางและ การเคลื่อนไหว
39.	คนที่ 1 หันหลัง คนที่ 2 หันหน้ายื่นท่าท่าเลาะกริช โดย มือซ้ายตั้งวางบน ชูมือขวาระดับ ศีรษะ งอแขน ให้ปลายกริชที่ ตั้งขึ้นกระทบกัน		
40.	คนที่ 1 กระโดดท่าท่าแกง คนที่ 2 ท่าท่าปิด		
41.	คนที่ 1 หันขวามาด้านหน้า เท้าซ้ายก้าวข้าง แตะกริชผ่าน ลำตัวด้านหน้าไปทางซ้าย มือ ซ้ายจับหงายที่ซ้ายพัก เอียง ศีรษะข้างขวา คนที่ 2 หันขวาไปด้านหลัง เท้าขวาก้าวข้าง มือซ้ายจับ หงายที่ซ้ายพัก มือขวาองแขน แล้วดึงลงข้างลำตัวเพื่อปิดกริช ของอีกฝ่ายที่แทงเข้ามาเอียง ศีรษะด้านซ้าย		

ลำดับที่/บทร้อง /เพลง	คำอธิบายท่าท่า	ภาพสัญลักษณ์	ทิศทางและ การเคลื่อนไหว
49.	<p>คนที่ 1 หันซ้ายไปด้านหลัง ท่าท่าแคง พร้อมกับยกเท้าขวา ขึ้น ให้ปลายเท้าตีที่บริเวณ เข่าของอีกฝ่ายหนึ่ง</p> <p>คนที่ 2 หันหน้าท่าท่าปิด เท้าซ้ายก้าวข้าง เอียงศีรษะ ข้างซ้าย จากนั้นทั้งสองคนวิ่ง เข้าจากทางด้านซ้ายของเวที</p>		

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค. ภาพเครื่องแต่งกายและภาพเหตุการณ์ว่าอาวูชในละครใน เรื่อง
อิเหนา



ภาพที่ 1 แสดงเครื่องแต่งกายของอิเหนา
แต่งกาย - ชุดเครื่องสีแดง สวมชฎา เหน็บกริชเป็นอาวูช



ภาพที่ 2 แสดงเครื่องแต่งกายของท้าวกระหมังกุหนิง
แต่งกาย - ชุดเครื่องพระสีเขียว สวมชฎา เหน็บกริชเป็นอาวุธ



ภาพที่ 3 แสดงเครื่องแต่งกายของอิเหนา แบบนาฏศิลป์ชวา

ในภาพผู้แสดง คือ นายปกรณ์ พรพิสุทธิ์ ขณะกำลังรับบทเป็นอิเหนาใน
เหตุการณ์ศึกกระหมั่งกฤษณ์ แต่งกายแบบนาฏศิลป์ชวา เห็นบอวฤทธิชบริเวณ
เอวด้านหลัง ข้างขวา



ภาพที่ 4 การแสดงเหตุการณ์อิเหนาตัดดอกไม้
 ในภาพอิเหนาส่งดอกไม้แจ่มให้กับนางด้อม
 ผู้แสดงเป็นอิเหนา คือ นางพัชรา บัวทอง การแสดงนี้จัดขึ้น
 เมื่อ 28 เมษายน 2540 ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร (วังท่าพระ)



ภาพที่ 5 ตัวละครประสันดา

ผู้ว่า คือ นางสาววันทนี ม่วงบุญ แต่งชุดเครื่องพระสีฟ้า สวมปิ่นจุเหรีจ
ถือขวานถือกริชทั้งฝัก



สถาบันวิทย์บริการ

ภาพที่ 6 ทำสอดสร้อยมาลาใน สหหรานางงว้ากรีช

ผู้ว่า คือ อาจารย์เวณิกา บนนาค ปัจจุบันรับราชการที่วิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาพที่ 7 แสดงท่ารำกรวิช "ท่า ฐุกวิช-จับสังหลัง

ผู้รำ : นางอิงอร ศรีสัตบุษย์ แต่งชุดเครื่องพระสีเสี้ยว สวมชฎา มือขวาถือ
กรวิชทั้งฝัก มือซ้ายคล้องผ้าเช็ดหน้าสีแดงที่นิ้วกลาง



ภาพที่ 8 ตัวละครวิทยาสะก่า ในเหตุการณ์ศึกกระหมังกุหนิง
 ผู้แสดง : นางสาววันทนี ม่วงบุญ ถือกระบี่ว่าท้าววงล่าง-จับส่งหลัง

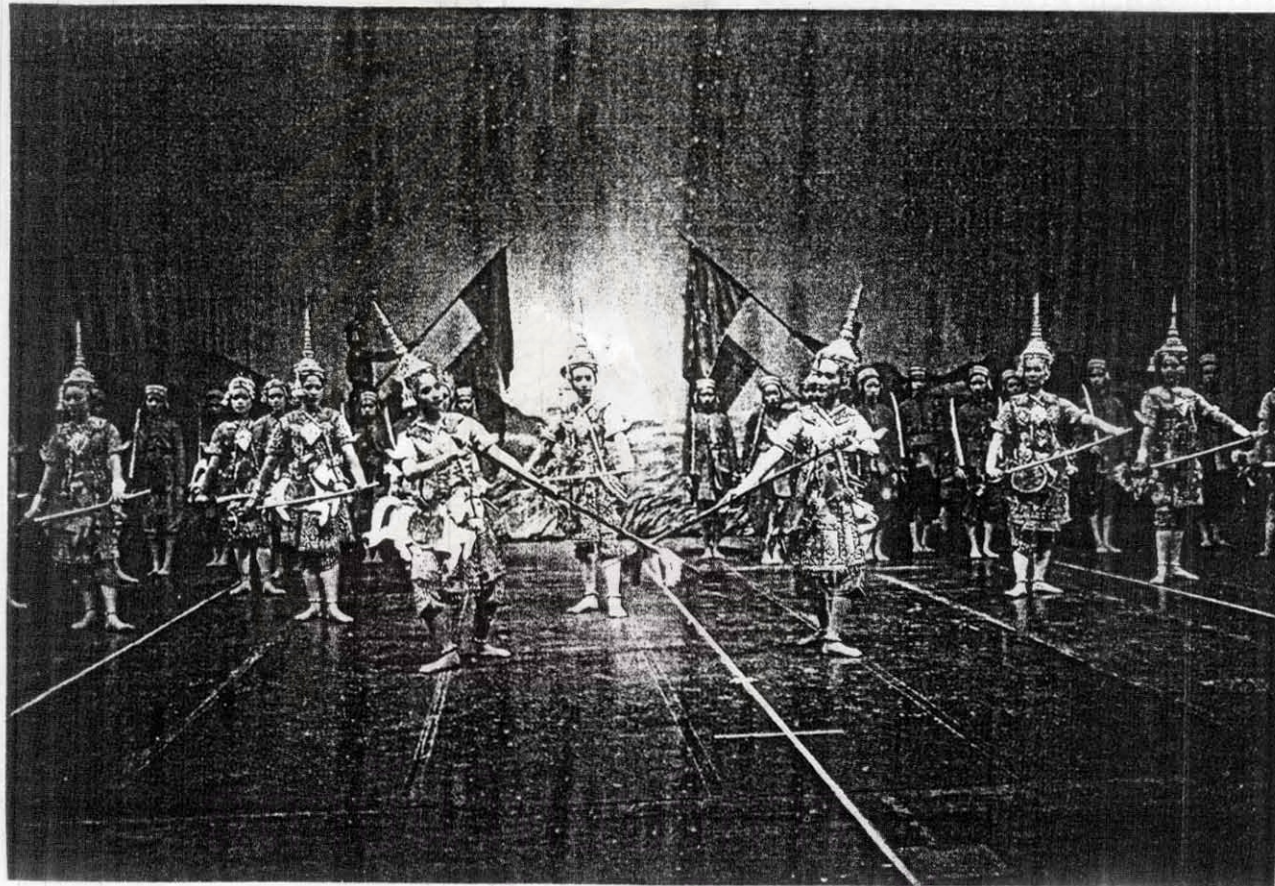


ภาพที่ 8 ตัวละครวิชาสะก่า ในเหตุการณ์ศึกกระหมังกุหนึ่ง
 ผู้แสดง : นางสาววันทนี ม่วงบุญ ถือกระบี่ร่าท่าวงล่าง-จีบส่งหลัง



สถาบันวิทยบริการ

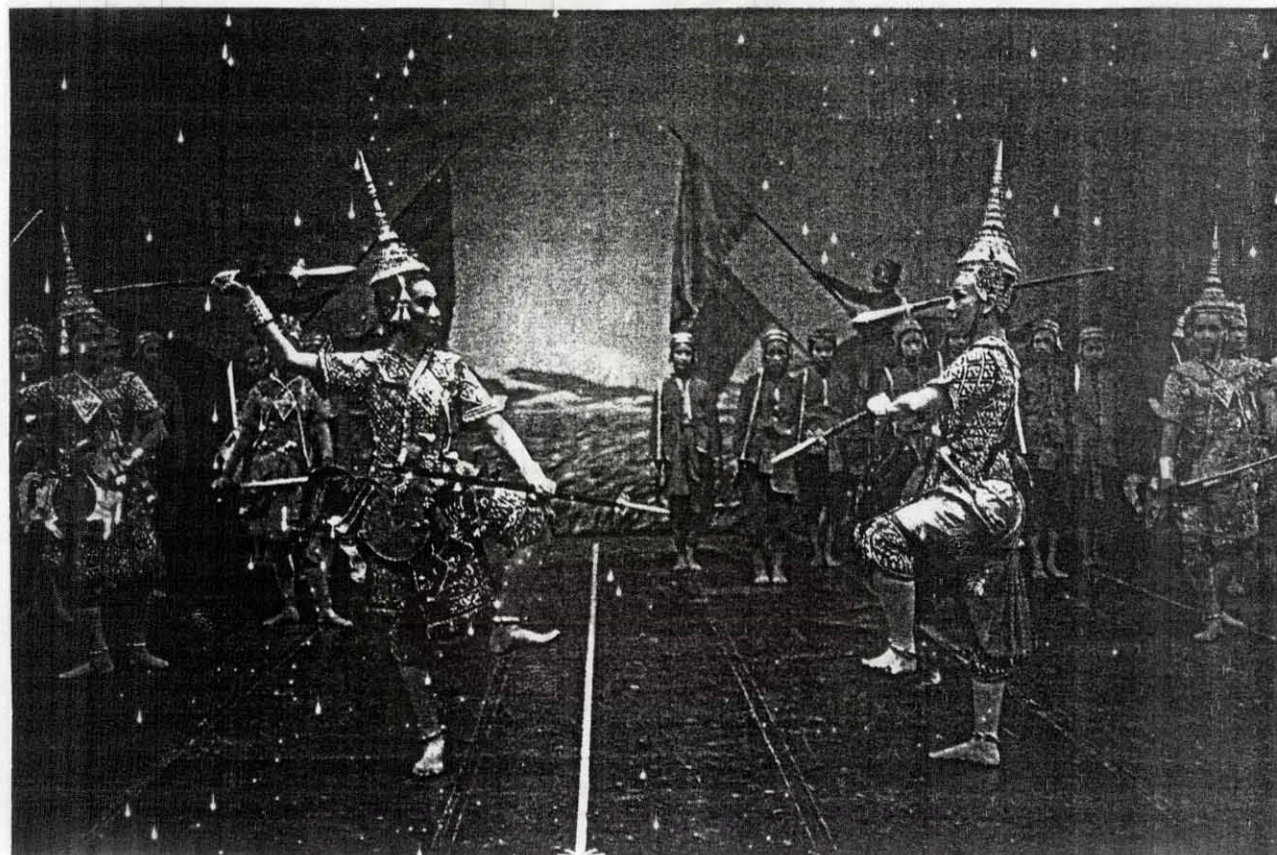
- ภาพที่ 9 แสดงท่ารบกรีช "ท่าแทง" ในเหตุการณ์ศึกกระหมังกุหนึ่ง
- ผู้แสดงทางซ้าย : นางสาวนงลักษณ์ เทพหัสติน ณ อยุธา รับบทเป็นนิเหนา
- ผู้แสดงทางขวา : นางอิงอร ศรีสัตบุษย์ รับบทเป็นท้าวกระหมังกุหนึ่ง



ภาพที่ 10 แสดงเหตุการณ์รบทวนระหว่างสังคามาระตากับวิหยาสะก่าในศึกกระหมังกูหนิง



ภาพที่ 11 ท่าเงือกฮอกซัด ในเหตุการณ์รบศึกกระหมังกุหนิง



จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ภาพที่ 12 ท่าพุ่งหอกชัต ในเหตุการณ์ศึกกระหมังกุหนิง



จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ภาพที่ 13 ฉากรบเหตุการณ์ศึกกระหมั่งกุงหนึ่ง



ประวัติผู้เขียน

นางสาวรุ่งนภา จิมพูน เกิดวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2514 ที่อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร สำเร็จการศึกษปริญาตรีศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2536 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2538 ปัจจุบันรับราชการที่คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย